

ככתבם וכלשונם'

(ע"ב) 'שתיקותיך יפה מדיבורך' – להלן מובאים קטעים מתוך תשובה שכתב הגר"מ פינשטיין (אגרות משה

אה"ע ח"ד קטז) על אודות אשה שהשיגה גט מבעלה, לאחר השתדלות הרב בשיכנוע בעלה שיתן לה גט,

ולאחר שניתן לה הגט, הוגשה תביעה כספית מצד האשה נגד בעלה. וזו לשונו:

'הנה יש לי עגמת נפש גדול בדבר העסק שעמלנו ויגענו יחד ביגיעה גדולה להשיג גט פטורין כדי להתיר מכבלי העיגון אשה צעירה, וידענו שכל העיכוב היה ענין הגירושין דערכאות (דיווארס) מטורונטו, שכן האשה דרה בארץ ישראל ויכולה להנשא על סמך הגט, אבל הבעל דר בטורונטו, וכדי לינשא הוא צריך לגירושין דערכאות משם. ואנחנו יעצנו שעל ידי הגט תינשא לאחר, ויוכל הבעל לעשות הגירושין האזרחיים והאשה לא תעכב. וסמך עלינו הבעל שיהיה כן. ולבסוף מעכב אבי האשה ע"י שאינו כותב לעורך-דין שהיה לו בטורונטו, שמסלק תביעתו מהבעל, שעל ידי זה אי אפשר לבעל להשיג גירושין דערכאות. ואף שהבטיח אבי האשה במכתבו לאגודת הרבנים קודם מתן הגט שלא ימנע, אינו מקיים דברו. והוא עוול גדול שאין כמוהו, כי הלא הרויח לבד שבתו הותרה וניסת לאחר, שזה שוה אלפים לאין מספר ולא חשב כלל לתבוע האלף דולר שתובע עכשיו, כי עוד היה מוסיף כהנה וכהנה, הרי הרויח כפשוטו מכיסו ממש, דהרי הגירושין דערכאות לפי תנאי הגט של ארץ ישראל היה עולה לו איזה סך גדול, ועתה הרי לא הוצרך לזה. ולבד כל זה, אסור לתבוע כלל האלף דולר, ולמנוע לעשות הגירושין דערכאות אסור עוד ביותר, ובכי האי גוונא אמרינן 'שתיקותיך יפה מדיבוריך'...

ובעצם יש להסתפק לדינא ממש אולי יתבטל הגט ח"ו משום שאנחנו סהדי שלא נתן הגט אלא מצד הבטחתנו שיוכל ע"ז להשיג גירושין דערכאות, משום שאבי האשה לא יעכב, אלא אדרבה יסייע בזה, וכיון שמעכב, שאם היה יודע שיעכב ברור שלא היה נותן הגט, וממילא לא הועיל כלום מה שאמר שהוא בלא תנאי. ונמצא שיש גם לדינא חשש גדול אם יעכב הגירושין דערכאות, שהגט יהיה פסול וחשש ממזרות על הבנים שתלד ח"ו.

ולכן בבקשה מכתר"ה שלמען השם יסביר לו כל זה ויאמר שבנפשו הוא עושה. ולבד כל אלה, איך הוא רוצה בשביל תאוה להשיג אלף דולר שלא חשב כלל עליהם, לצערנו כל כך, שהרי ברשות צד הבעל חושדים אותנו ששקרנו להם ועשינו שלא כהוגן להחזיר המעות קודם שידענו שליכא עיכובים מצד אבי האשה, ובפרט שידוע אבי האשה שלא עשינו בשביל ריוח ופרנסה אלא לשם השי"ת להתיר את בתו מכבלי העיגון, ולבסוף הוא עושה לנו רעה גדולה כזו שיהיה עלינו חשד על חנם...

כתבתי גם לאבי האשה מכתב, אך בקצור, כי לא רציתי להאריך בכתב בדברי תורה לאיש שאינו בן תורה, אבל הזכרתי העגמת נפש שלנו, וגם שאסור לו לתבוע מצד שתיקותיך יפה מדיבוריך'.

דף מז

הערות ובאורים בפשט

'אמר רבה... ורבי אלעזר אומר אע"פ שיש קנין לעכו"ם להפקיע מידי מעשר...' – ה'חזון איש' (שביעית א, ב-ג) האריך להוכיח בכמה ראיות, שאין הכוונה לומר שבקנין הגוי נפקעה קדושת

הארץ, אלא עיקר הטעם שנלמד מ'דגנך' שפירות הגדלים בקרקע של נכרי, אין עליהם מצות תרומות ומעשרות. ודוקא לענין תרומה וביכורים, שמצוות הן, אבל לענין איסורין, כערלה וכלאים, בכל מקום שהם גדלים – חייבים, גם לשיטת רבי אלעזר, שקדושת הארץ לא פקעה.

(ולענין שביעית – כתבו התוס' (להלן סב.) שלמאן דאמר 'יש קנין לגוי...' הכא נמי. וצריך לומר בטעמם, ששביעית, עיקרה היא מצוה להשבית הארץ. ואולם אין הכרח לזה בגמרא, ואפשר שלכו"ע בשביעית אין קנין לגוי להפקיע).

וזה שלמד רבה מ'לי הארץ', אין זה טעם לאפוקי מרבי אלעזר, שאף הוא מודה שקדושתה קיימת לעולם ולא נפקעת, כאמור, אלא שמהפסוק שומעים שקדושת הארץ אינה נפקעת, וממילא סובר רבה שיש לנו לחייב כשגוי קנה. ור"א, אם כי מודה שאין קדושתה פקעה, ממועטות המצוות מ'דגנך'.

וכן הדבר מוכרח, שהרי לר"א לא קנה הגוי את הקרקע בקנין הגוף, שלכן אסור לו לחפור בה בורות שיחין ומערות, כפי שפרש הרשב"א, ואם כן כיצד אפשר שתיפקע הקדושה לשיטתו? עד כאן מהחזו"א זצ"ל. (וע"ע בחדושי הגר"ח על הרמב"ם הל' תרומות א, י).

'תא שמע, ישראל שלקח... הכא במאי עסקינן בסוריא... הכא נמי בסוריא' – יש לבאר, למה דוחק כל כך להעמיד הברייתא בסוריא, שאין זו הלכה מעשית בזמן שהברייתא נשנתה, ומדוע אין מעמידים בזמן הזה, שחיוב תרומות ומעשרות אינו אלא מדרבנן?

ומוכח, שגם בזמן הזה, קנין הגוי אינו מפקיע. ואם כי בספר התרומות נסתפק בדבר, וכן הגר"א הסביר בזה דברי הרמ"א – דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור ועוד, שאין חילוק, וגם בזמן הזה אין קנין לגוי להפקיע. (חזון איש שביעית ג, ה; סו"י כ; וע"ש א, כה. וכתב שהוא הדין לענין שביעית, (שלהרבה שיטות בזה"ז אינה אלא מדרבנן, וכן יש לסמוך להלכה), שלא אמרו שמפקיע קנינו מדרבנן, אלא בסוריא, ולא בא"י בזמן הזה. אלא שנחלקו האחרונים לענין קדושת שביעית בפירות של גוים, אך לענין חרישה וזריעה ושאר עבודות – אסור לכו"ע בקרקע של גוי. כך היא שיטת החזו"א. וכידוע, הרבה דיו נשפך על ענין זה).

'נהי דמפקרי אדעתא דישאל, אדעתא דעכו"ם מי מפקרי' – צריך באור, הלא מיד כשהניחו לעניים נעשה פאה ונפטר כבר מתרומות ומעשרות, וכשהגוי לקח, הרי הוא גוזל לעניים, אולם מדוע יתחייב במעשר? וכתב הריטב"א שמדובר כאן שאין באותו מקום עניים ואינם ראויים לבוא לשם, וכיון שכן, אין לפירות דין הפקר.

ה'משנה למלך' (הל' תרומות ב, ט), מחמת שאלה זו יצא לחדש שאין המתנות נפטרין בתרומות ומעשרות אלא כשזכו בהן העניים, ולא קודם לכן. והגאון רעק"א תמה על סברתו, שהרי הטעם שפטורות מתרומות ומעשרות, משום 'כי אין לו חלק ונחלה עמך', אם כן, מיד שהניח פאה שייך טעם זה ונפטרו. (וע' קהלות יעקב; בית ישי ג).

ציונים וראשי פרקים, לעיון

(ע"ב) 'מפני תיקון העולם אין, מדאוריתא לא' – שיטת רש"י, שאם אין קנין לגוי להפקיע הקרקע מקדושתה, היתה נחשבת ברשות ישראל לענין קדושתה, וכאילו משכנה לגוי, ולכן היה חייב מן התורה להביא ביכורים משדה זו. אמנם לענין מעשר, אינו חייב לעשר על חלקו של הגוי, גם אם אין לו קנין להפקיע.

והסביר רש"י את החילוק; ביכורים היא מצוה המוטלת על האדם, לא כן המעשר, אינה מצוה שמוטלת עליו אלא שאם בא לאכול או למכור, חייב לעשר קודם שעושה כן.

לכאורה מבואר מדברי רש"י שמצות המעשרות אינה מצוה חיובית, שאם אינו רוצה לאכול, אינו חייב להפריש, ורק אם ברצונו לאכול את הפירות, צריך לתקנם קודם לכן. וכבר הקשו מכאן על דברי הט"ז (יו"ד א, יז) שנקט שהיא מצוה חיובית. (ע' בהגהות המהרש"ק על השו"ע; שו"ת דובב מישרים ח"א ל). ואכן, כמה מגדולי האחרונים כתבו להדיא שאינו חיוב אלא בבא לאכול – ע' בהגהות רעק"א – יו"ד שם שהעיר על הט"ז; מגן אברהם ה, ב).

(ואולם בחזו"א (דמאי ד, ב) נקט לעיקר שהיא מצוה חיובית, והוכיח כן מדברי התוס' (ראש השנה ד) שדנו בתירוץ שני אם יש 'בל תאחר' בטבל. וכנראה לא מסתבר לו שבזה עצמו מסופקים התוס' (כפי שאכן הבין ב'מנחת שלמה' נג, ב). ולולא דבריו היה אפשר אולי לפרש דברי התוס' גם לשיטת רש"י כאן וכל החולקים על הט"ז, שכבדעתי לאכול, כיון שמחוייב להפריש, אם משהה מעשרותיו קאי בב"ת, אך אם אין בדעתו לאכול, שפיר י"ל שאינו עובר. וע' בגליון הש"ס רפ"ג דשקלים).

ואמנם, שאר הראשונים כאן (ע' בתוס' בע"א; רמב"ן ועוד) מאנו בפרוש רש"י בעיקר הענין, ולשיטתם אין חיוב כלל לקנות מהגוי כדי להתחייב בביכורים. וממילא לשיטתם אין צורך לחלק בין ביכורים לתרומות ומעשרות.

(וע' בחזו"א (שביעית א, ג) שתמה על עיקר דברי רש"י בסברא, דאטו הקדושה מידי דמששא היא, שיישאר בעלים על הקדושה ולא על השדה, והרי הפירות של הגוי, ומדוע יתחייב המוכר ליקחם מאיש אחר).

ככתבם וכלשונם'

במעשה דריש לקיש שנמכר ללודאים – כבר האריך בדברים עמוקים הר"צ הכהן זצ"ל מלובלין (תקנת השבין, עמ' 98–103), והסביר את כל פרטי המעשה, שהדברים כפשוטם נראים תמוהים עד מאד, שאף כי הסיפור ארע לפני שחזר למוטב, כמו שכתבו התוס', אין מובן מה באו ללמדנו בכל זה, ולכאורה יש כאן סיפור גנות על אותו צדיק.

נצטט כאן רק קטע אחד בסוף דבריו, שיש בו ללמד על שאר סיפורים הדומים לסיפור שלפנינו:

'ודבר זה כלל גדול; בכל מקום שנזכר בתלמוד כיצא בו ובשאר מקומות בדברי רז"ל, ואין צריך לומר במקראות, מחטא אדם גדול, הוא מה שכבר נתקן על ידי תשובה שלימה מאהבה, עד שנעשה כזכות, ולא נכתב אלא לשבחן. וזהו תוקף התשובה במדריגה הגדולה, והוא שגדולים בו מצדיקים גמורים, כי הזדונות כזכיות.'

(ע"ע בחדושי אגדות למהר"ל זצ"ל מפראג).

דף מח

הערות ובאורים בפשט

ו'צריכא דאי איתמר בההיא, בההיא קאמר ריש לקיש, דכי קא נחית, אדעתא דפירא קא נחית, אבל בהך דאדעתא דגופיה קא נחית, אימא מודי ליה לר' יוחנן' – באור החילוק, שהקונה קרקע בזמן שהיובל נוהג, הגם שהשדה חוזרת לבעליה הראשונים, רשאי הקונה לחפור בה